

Modernizált tradíció – Kozma barokkja

Beszélgetés Reichart Dóra művészettörténésszel

► *Mikor kezdett el Kozma Lajos életművével foglalkozni, és miért pont őt választotta?*

– 2004-ben Erasmus-ösztöndíjjal Bécsben tölthetem egy szemesztert, és a Wiener Werkstätte egyik vezető tervezője, Dagobert Peche életművét kutathattam fél éven át. Peche óriási hatással volt kortársaira, így Kozma munkásságára is. A tanulmányaim során előttem kibontakozó stílári kapcsolattrendszer, az izgalmas összefüggések ösztönöztek Kozma mélyebb megismerésére. Szakdolgozatomat a hazai art deco enteriorművészet stílustörténeti vizsgálatáról ír-

tam, e tekintetben pedig megkerülhetetlen volt Kozma Lajos munkássága. Később hat éven át voltam az Iparművészeti Múzeum Adattárának muzeológusa, így még szorosabbra fonódott a kötelék, lévén, hogy Kozma hagyatékának nagy szelete a múzeum gyűjteményét gazdagítja, az életműhöz köthető több száz tételből álló tervanyagot pedig magam kezeltem. 2012-ben Horányi Éva mellett dolgozhattam az Iparművészeti Múzeum nagyszabású *Art deco és modernizmus* kiállításán. A közös munka során számos, magángyűjteményből felbukkanó, Kozma által tervezett tárgyat

Kozma Lajos:
Háromfiókos díszdoboz.
Kivitelezés:
Budapesti Műhely /
Lajos Kozma:
Ornamental box with
three drawers.
Manufacturer:
Budapest Workshop
Budapest, 1922
körül, festett,
aranyozott fa,
jelzett: fiókján hátul
papírcímke,
36x50x23 cm (Ernst
Galéria, Budapest)

Fotó: Áment Gellért

Kozma Lajos:
Szekrényke.
Kivitelezés:
Budapesti Műhely /
Lajos Kozma: Cabinet.
Manufacturer:
Budapest Workshop
Budapest, 1918/1920
körül, belül festett
fenyő, kívül arany
metállal borított,
faragott
tagozatokkal,
jelzetlen,
65,5x57x20 cm
(Grosz Judit
gyűjteménye)

sikerült beazonosítanunk a gyűjteményben található tervrajzokkal, archív fotókkal.

– *Ha egy mondatban kellene összefoglalni Kozma Lajos jelentőségét a magyar építészetben, az hogyan szólna?*

– Olyan univerzális művészről van szó, akinek egész életművét ízig-vérig az adott korszak hatotta át. Nem tartozott szélsőséges, progresszív irányzatokhoz, iskolákhoz, mégis jelentős hatással volt kortársaira, utódjaira, egy egész generáció látásmódjára. Rendkívül jól reagált saját korának apró stílári változásaira, igényeire, azonban ez nem jelentett egyet a divat felszínes követésével. Munkáiban mindig jelen van a gyökerekhez való ragaszkodás, a személyiségéből fa-

adó eredetiség, játékoság és dekorativitás iránti hajlam, és nem utolsósorban az a mérhetetlenül magas minőségre való törekvés, mely szinte kivétel nélkül minden általa tervezett tárgy és épület magától értetődő jellemzője.

– *Véleménye szerint, mi az oka annak, hogy Kozma 1920-as évekbeli építésze nem ismert annyira, mint a modern korszaka?*

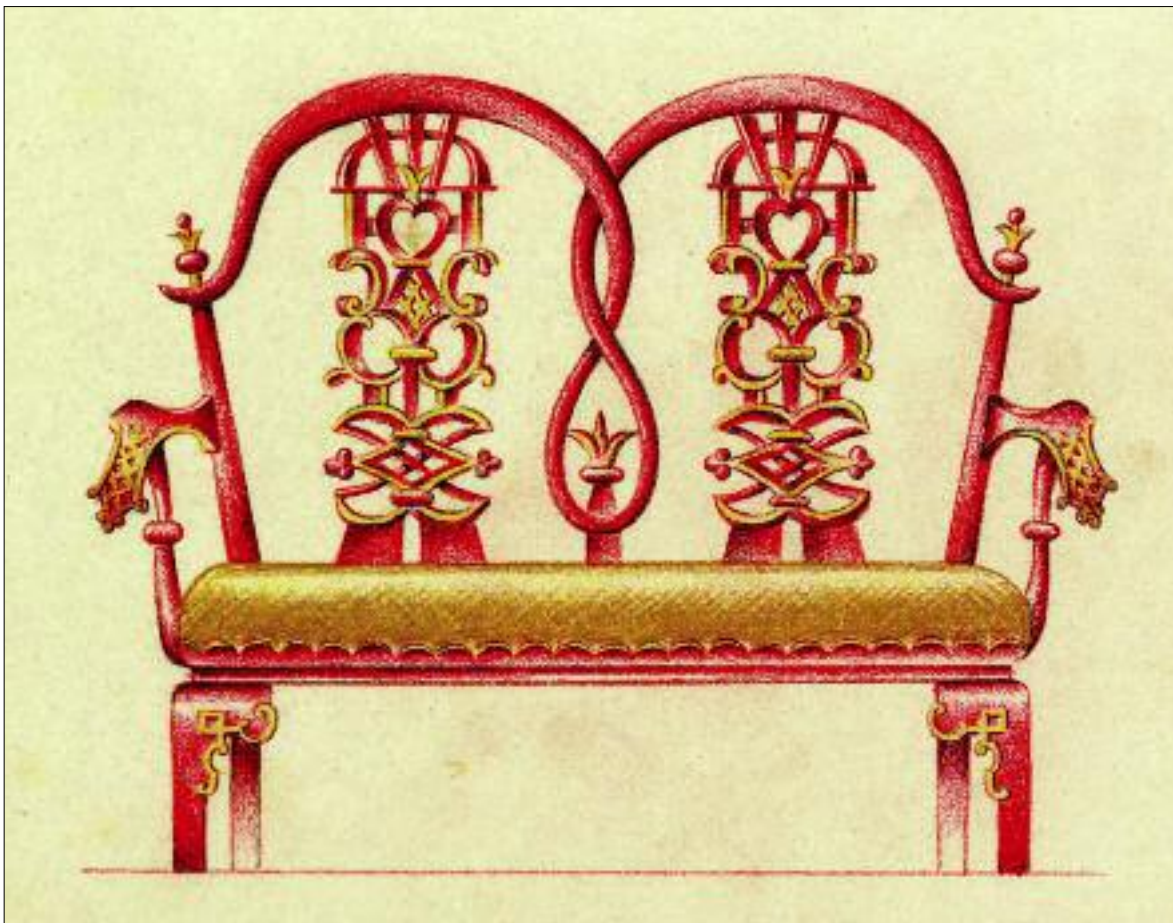
– Az elmúlt években nagyon sokan dolgoztak annak érdekében, hogy ez ne így legyen, de természetesen rengeteg vonatkozásban kutatható még az életmű. Az ízlés, a divat, amire felkapjuk a fejünk, mind-mind folyamatos változásban van. Tény továbbá, hogy életművének különböző periódusait sokáig rangsorolta a szakma, és a húszas években született alkotásait – egyfajta közjátékként kezelve – negatív kritikával illette. Leegyszerűsítve, a magyar szakirodalom nagyjából az 1970-es évekig – hasonlóan a külföldi példákhoz – egyetlen fejlődési irány hangsúlyozásával, modernista megközelítésben tárta fel a 20. század első felének építészetét és tárgyalgató művészetét. A kollektív és morális szempontú Sachlicheit eszményét középpontba helyező szemlélet a legtöbb individuális, expresszív, historizáló tendenciát elhajlásnak tekintette. Magyar vonatkozásban ehhez társult továbbá az ötvenes éveket követő ideológiai álláspont, mely a szocialista fejlődés irányvonalát követve értékfogalmát a tömegnek szánt funkcionalizmusban találta meg. Az egyénieskedő, historizáló, kisipari, polgári ízlésű tendenciákat pedig, csakúgy, mint egy-egy alkotó ebbe a kategóriába sorolható korszakát, a két világháború közötti időszak szigorú, jobboldali politikájának kényszere alatti működésével magyarázta. A hatvanas évektől – többek között – a posztmodern és pop-art térnyerésével azonban a korábbi kutatások és a korszak elemzése is más megvilágításba került. Nem véletlen, hogy az art deco mint stílusfogalom behatárolását célzó első kezdeményezések is ekkor indulnak meg. Kozma életművének megítélése pedig jól példázza a szakma korszakhoz való hozzáállásának változásait is: a húszas években készült terveit ma a hazai art deco dekoratív, expresszív irányának kiemelkedő példáiként tartjuk számon.

– *Mit nevezne Kozma-barokknak?*

**Kozma Lajos: Konzol /
Lajos Kozma: Console**
Budapest, 1925
körüli, festett,
aranyozott,
faragott fa, jelzetlen,
72x60x25 cm (Ernst
Galéria, Budapest)

Fotó: Áment Gellért

Kozma Lajos:
Kanapé rajza /
Lajos Kozma:
Settee. Drawing
Budapest, 1920-as
évek közepe, papír,
színes ceruza,
20,3x23,3 cm
(Iparművészeti
Múzeum, Budapest)

– A *Kozma-barokk* kifejezéshez sokáig egyfajta pejoratív felhang társult, ezért magam nem is szerettem használni. Ugyanakkor mivel megkerülhetetlenül jelen van minden Kozmával foglalkozó irodalomban, az elmúlt évtizedek kutatásai egyre inkább le is választották róla ezt a negatív jelentéstartalmat. A *Kozma-barokk* egyfajta gyűjtőfogalommá vált a húszas években tervezett munkáira, holott nyugodtan megkülönböztethetnénk – ahogy annak idején Koós Judith is megtette – *Kozma-rokokót* vagy *Kozma-chinoiserie*-t és így tovább. Számomra a *Kozma-barokk* a Rákóczi-kort megidéző – főleg észak-magyarországi területekre jellemző – díszítőstílusnak és formaalakí-

tásnak Kozma által átformált, stilizált, ugyanakkor népies naivitásban, szabadon és legtöbbször játékosan továbbvariált változata.

– *Ön szerint a művész e korszaka tévelygésnek tekinthető-e, ha azt mai szemmel vizsgáljuk a későbbi modern korszakához viszonyítva?*

– Nem gondolom, hogy ma bárki is komolyan eltévelyedésnek tekintené. Egyáltalán lehet-e egy művészi életműben, általánosságban eltévelyedésről beszélni? Mostanra a stíluskritikai vonatkozású kutatások teljesen más megközelítéssel dolgoznak...

– *Mit gondol, mi irányította a tervezőt?*

– Az első világháborút követő időszakra a modern

Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest

Kozma Lajos: Karosszék.
Kárpit kivitelezése:
Székesfővárosi Textilipari
Foglalkoztató Műhely
Gobelinszövő Intézete /
Lajos Kozma: Armchair.
Fabric manufactured
by the Tapestry Institute of the
Municipal Textile Industry Studio
Budapest, 1928, faragott,
vörösre lakkcsiszolt fa, gobelin
selyemkárpittal (Iparművészeti
Múzeum, Budapest)

Kozma Lajos: Könyvborító (1000 Ideen zur Künstlerischen Ausgestaltung der Wohnung. Hrsg. Alexander Koch. Darmstadt, 1926) / Lajos Kozma: Book cover (1000 Ideen zur Künstlerischen Ausgestaltung der Wohnung. Hrsg. Alexander Koch. Darmstadt, 1926)

Iparművészeti Múzeum, Könyvtár, Budapest

európai iparművészet igen komoly stílusválságban találta magát. Ankétok, vitairatok sokasága tanúskodik erről, a kérdés hazai vonatkozásában Kozma is tudatos véleményformálóra vált. Sok helyen és sokféle formában kifejtette véleményét arról, milyen utat képzelt el a magyar ipar- és építőművészet számára. Főleg németországi példákra, párhuzamokra hivatkozva, kimutatva egyfajta hazai kiemelkedő történelmi stílust, azt modern látásmóddal, egyéni színezettel, a művész önnön hangvételével megtoldva, a minden-

től megkülönböztethető, nemzeti vonásokat tükröző iparművészet megteremtését helyezte középpontba. Kozma *barokkja* véleményem szerint pontosan erről szól: egyfajta liberalizált historizmusról, modernizált tradícióról. Mindez korántsem volt elszigetelt jelenség, sokkal inkább egy rövid időszakra beköszöntő – Európa-szerte ismert – modern áramlat, mely más-más színezettel, megteremtette az art deco egy sajátos, dekoratív irányát. Ehhez hozzájárult természetesen Kozma saját, rendkívül játékos személyisége, amely tökéletesen hozzáidomult a fenti kifejezésformához, a liberális polgári értelmiség szűk rétege számára divatos környezetet teremtve. Kozma húszas évekbeli munkássága teljes mértékben beilleszthető az osztrák és német kortársai, a többek között Wilhelm Foltin, Eduard Pfeiffer, Oskar Wlach, Otto Prutscher, Fritz August Breuhaus által képviselt irányzatba, melynek közvetlen gyökere valahol Dagobert Peche extravagáns látásmódjában kereshető. Kozma munkáit rendszeresen publikálta az egyik legjelentősebb német szaklap, a darmstadti kiadású *Innendekoration*, és beszédes információ, hogy 1929-ig nyolc különszámot szenteltek neki. Az évtized végén – megannyi előzményét követően – ismét divatba hozott keleties (kínaiázó, japonezó) elemek és formaképzés újragondolt változatai szinte elárasztották a német folyóiratok lapjait, ennek hatása alól Kozma sem vonhatta ki magát. Számos, ebben a szellemben készült bútortervet, a hozzá tartozó berendezéssel megvalósult enteriört ismerünk tőle, ezeket szintén ehhez a rendkívül dekoratív korszakához sorolja a szakma. Kozma maga is jelentős keleti, ezen belül japán, kínai, délkelet-ázsiai, indiai, tibeti – főként plasztikából álló – gyűjteménnyel rendelkezett, melyet több alkalommal kiállításokon is bemutatott, nem egyszer saját munkái kíséretében. Magától értetődően biztosíthatnak mind ezen tárgyak is közvetlen inspirációt. Kozma egész személyiségének, művészeti gondolkodásának alapeleme volt a dekorativitáshoz való vonzódás, vonzalom, mely, bár teljesen más formában, de későbbi, modernista korszakában is sajátja maradt.

FERKAI TAMÁS – SZARVAS GÁBOR
építészek